

Os rexistros e os niveis de lingua na fraseoloxía: unha aproximación descritiva das locucións nun corpus textual galego

Xosé María Gómez Clemente

Universidade de Vigo

O uso das unidades fraseolóxicas nunha determinada lingua é mostra dun alto nivel de competencia. Para acadar os usuarios ese nivel, teñen que coñecer perfectamente non só os valores semánticos das unidades fraseolóxicas, senón tamén os seus valores pragmáticos, entre os que está a connotación de nivel de lingua. É necesaria unha descrición destes usos para orientar os usuarios. Neste traballo pretendemos facer unha aproximación a este tema por medio da análise das unidades fraseolóxicas tal e como aparecen nos textos. O establecemento dos rexistros dos textos onde aparecen as unidades é fundamental para poder chegar a unha descrición dos usos da fraseoloxía. Pretendemos establecer os rudimentos dunha metodoloxía de análise, baseada na tipoloxía dos textos e os seus temas, que nos afaste da intuición que se descobre nas enquisas verbo da consideración das unidades fraseolóxicas.

Making use of idioms when speaking a certain language shows a high level of competence. In order to attain such a level, language users must know perfectly not only the semantic features of idioms but also their pragmatic features, being one of them the connotation of language level. It is necessary to make a description of such uses to guide speakers. In this paper we aim at approaching this topic through the analysis of phraseological units just as they appear in texts. The determination of the register of the texts where idioms occur is essential to be able to come to a description of uses in phraseology. Our aim is to establish the basics of a method of analysis based on the type and subject of texts, which takes us away from the intuition that can be seen in enquiries on the consideration of idioms.

Hai uns anos, cando o profesor Xesús Ferro ingresou na Academia, leu un interesante discurso sobre a fraseoloxía galega, fundamental para os que nos dedicamos ao ensino da lingua, e salientou o feito de que “o deslinde de niveis (culto, normal, popular, vulgar) era un dos enfoques polo que se podía orientar o estudo das unidades fraseolóxicas en Galicia (Ferro 1996: 18). Luís González García (1995: 16) explica claramente cal é o problema que configura este obxecto de estudo:

Non tódalas expresións fixadas se poden empregar en tódalas ocasións, aínda que sexan sinónimas. Cada modismo está asociado a unha serie de connotacións que restrinxen o seu emprego a circunstancias especiais (diferencias diafásicas) ou a distintos niveis socioculturais (diferencias diastráticas). O ben falar, como poñen de relevo as modernas escolas lingüísticas, non só consiste en coñecer-la gramática da lingua. Antes ó contrario, falar axeitadamente pídenos ter en conta o que é conveniente en cada lugar, diante de cada persoa ou tema.

O traballo de delimitar estas diferenzas diastráticas e diafásicas na fraseoloxía galega aínda non está feito: non hai estudos fraseolóxicos nos que se faga unha análise pragmática das locucións¹ e os dicionarios galegos, tanto os xerais como os específicos, non marcan polo de agora as unidades fraseolóxicas.

Este traballo pretende contribuír minimamente a definir a connotación dos niveis de lingua a través da análise dos rexistros dos textos e a súa variación estilística. Non se vai discutir sobre a orixe popular ou culta das unidades fraseolóxicas porque soborda os límites da nosa investigación. Voume centrar en analizar algúns exemplos de uso de determinadas unidades fraseolóxicas, exclusivamente do nivel das locucións², para comprobar en que tipos de textos se utilizan, a que temas se asocian, cales son integrantes das situacións de comunicación, na medida en que se poidan establecer, e cales son os niveis de lingua que se poden describir a partir destes datos. Non pretendo chegar a conclusións definitivas sobre este tema, algo que sería imposible; gustaríame, sobre todo, establecer un posible marco teórico e práctico de traballo para poder falar, sobre datos reais, acerca dun tema importante tanto en fraseoloxía coma en lexicoloxía.

¹ Isto non quere dicir que non haxa traballos sobre fraseoloxía galega baseados nun corpus escrito (Álvarez de la Granja 2003a) ou oral (Martínez Seixo (dir.) 2000) que teñen outros obxectivos.

² O establecemento dunha tipoloxía clara sobre as unidades fraseolóxicas é un dos temas que aínda se discuten arreo na fraseoloxía teórica. Saliento as clasificacións de Casares (1950), Zuluaga (1980), Corpas Pastor (1996, 1998) Conde Tarrío (1999) (centrada esta última no nivel das paremias) e Álvarez de la Granja (2003a, 2003b). Zuluaga, Corpas e Álvarez de la Granja coinciden en distinguir dous grandes niveis: locucións e enunciados fraseolóxicos (aínda que Corpas engade as “colocacións” e Álvarez de la Granja “as expresións ponderativas fixas”). As locucións, o nivel que nos interesa neste estudo, son “aqueles fraseoloxismos que funcionan como elementos oracionais, isto é, que non constitúen de seu actos de fala, senón que se insiren dentro de actos de fala. Do mesmo xeito que os elementos oracionais monolexicais, as locucións clasifícanse tendo en conta o seu funcionamento no discurso e o tipo de significado que lles é propio” [Locucións substantivas, adxectivas, adverbiais, verbais, preposicionais, conxuntivas, pronominais]”. (Álvarez 2003a: 20-22).

1. Caracterización xeral dos rexistros e dos niveis de lingua

Antes de pasar á análise dos datos, que son a cerna deste traballo, temos que deseñar un pequeno marco teórico que está baseado en dous conceptos moi relacionados:

1.2. Rexistros e xéneros textuais

O concepto de rexistro nace na lingüística angloamericana e defínese como “una abstracción útil que liga las variaciones de la lengua con las variaciones del contexto social” (Gregory e Carroll 1986: 107). Polo tanto, é un dos esteos dos estudos da sociolingüística. Beaugrande (1993: 18) defíneo dunha maneira que amplía as perspectivas de análise (sociolingüística, psicolingüística, estilística): “a register is essentially a set of beliefs, attitudes or expectations about what is or is not likely to seem appropriate and be selected in certain kinds of contexts”. Son precisamente estas “crenzas, actitudes ou expectativas” sobre o que “semella apropiado ou debe ser escolleito en certo tipo de contextos” as que condicionan o uso dunha determinada forma lingüística, as que condicionan o uso da fraseoloxía, ou deberían selo.

Biber e Finegan (1994: 7) expresan claramente onde hai que centrarse para a análise do rexistro:

What unites the work of linguistics working on register is the centrality of text viewed in its context of social situation. Register entails text and implies a relationship between text and context. Register analysis explores the link between linguistic expression and social situation, with a view towards explanation. Hence neither sentences independent of their text nor texts independent of their social context will suffice; word lists will not suffice; intuitions will not suffice. Only a text suffices as an object of register analysis, and knowledge of the context in which it was created in register analysis unless they form part of a text embedded in a social context. For spoken registers, the text is typically a transcript. For written registers, the text is given.

A cita é interesante porque establece como marco da análise dos rexistros o texto e salienta o feito das relacións entre a expresión lingüística (as unidades fraseolóxicas forman parte desa expresión lingüística) e o contexto social. Tamén cómpre destacar que se desbotan como fonte “suficiente” de análise as listas de palabras e a “intuición” que ás veces queda reflectida nas enquisas que se fixeron para establecer os rexistros dos textos e os niveis de lingua.

O método de análise que utilizarei será o deseñado por Biber (1994: 31-56) pero con algunhas restricións, aínda que tamén me basearei nos métodos tradicionais de clasificación dos estudos de rexistro con córpora, baseados especialmente en categorías textuais e categorías temáticas (Biber 1994: 37).

O autor citado diseña un gran sistema que ten en consideración sete parámetros para a análise do rexistro: 1. características comunicativas dos participantes; 2. relacións entre emisor e receptor; 3. lugar da comunicación; 4. canal; 5. relacións dos participantes co texto; 6. propósito e obxectivos; 7. tema ou materia.

Non imos utilizar todos os parámetros que se establecen neste marco de análise para o noso traballo, aínda que tentaremos describir algúns deles cando falemos máis abaixo da tipoloxía textual que se asocia aos determinados rexistros que imos empregar para describir os posibles niveis de lingua das locucións.

Xa que o propósito desta contribución é facer a descrición devandita, cómpre facermos algunhas indicacións previas sobre o concepto *nivel de lingua*:

1.2. Niveis de lingua

Cando falamos de niveis de lingua en fraseoloxía, coma en lexicoloxía, estamos a falar de valores semánticos secundarios, especialmente de connotación. A connotación é para Bloomfield un valor semántico suplementario (1979: 151), un valor engadido ao signo en función das relacións que este mantén cos usuarios e os contextos sociais do seu emprego (a relación co concepto de *rexistro* é evidente). O lingüista americano afirma que unha unidade ademais de significar pode remitirnos ao nivel de lingua, un dos elementos da súa clasificación tripartita da connotación xunto cos *tabús* e os *graos de intensidade* (1979: 155-157). A lexicógrafa francesa Rey-Debove, ao analizar problemas da sinonimia, considera que cómpre estudar os niveis de lingua como elementos dunha situación que se asemella a unha especie de “multilingüismo” individual, baseado no idiolecto, pero con evidentes relacións con fenómenos sociais:

Les niveaux de langue sont bien un phénomène social et non pas individuel: on les signale dans les dictionnaires. Néanmoins une sorte “multilinguisme” est forcement practiqué par chacun, dans la communication, et il est bien difficile de décider de la synonymie si on ne connaît pas l’idiolecte de l’énonciateur (Rey-Debove 1997: 98).

Biber (1994: 41) inclúe dentro do marco de análise dos rexistros comentado anteriormente un apartado aberto denominado “Topic/Subject”, que recolle o parámetro de “Level of discussion: specialized/general/popular”. Esta é a indicación máis achegada ao que nós queremos describir, aínda que non coincide exactamente, dentro do sistema de análise do lingüista americano.

Outro parámetro que debería ser tido en conta para describir os niveis de lingua é o da connotación expresiva ou afectiva. Constátase que hai múltiples factores que poden condicionar o establecemento dunha marca de nivel para unha determinada unidade lingüística (sociais, culturais, persoais, etc.). Salvador Gutiérrez (1992: 118-124) afirma, con respecto á connotación afectiva, que é un feito de fala, non de lingua, e que depende do falante. Polo tanto, non hai que describila para ningunha unidade lingüística do léxico ou, tamén por extensión, da fraseoloxía. Outros autores, polo contrario, danlle unha importancia especial á función expresiva que adquire un signo cando entra en relación con outro. J. A. Martínez (1975: 192-194) afirma que eses valores poden chegar a ser sistemáticos e polo tanto codificables.

En realidade, malia estarmos de acordo con Martínez, debemos recoñecer que a sistematización dos niveis de lingua é complicada por estaren moitas veces condicionados por factores idiolectais (Gutiérrez e Rey-Debove). É difícil establecer as

estremeiras entre un nivel e mailo outro, e entre as diversas divisións que se poden fixar dentro dun mesmo nivel, especialmente en linguas coma a nosa, que viviu e vive unha situación anormal. Na galega e, en xeral, noutras linguas, o problema xorde sobre todo cando o lingüista tenta achegarse ao nivel subestándar da lingua (que podemos caracterizar en liñas xerais como “familiar”, “popular”, “coloquial” e “vulgar”) debido á certa confusión que existe sobre a súa delimitación con respecto ao estándar e, especialmente, entre os diferentes rexistros que abrangue. Neste nivel cómpre a inclusión desta significación secundaria. Debemos ter presente a constatación de Ullmann (1977: 291-297) de que neses niveis a ambigüidade e imprecisión de significado é moi significativa.

O problema complicase aínda máis cando nos decatamos de que este tipo de información quedou ao arbitrio do lexicógrafo, ou dun hipotético compilador de fraseoloxía, que tivo que aplicar criterios subxectivos para describirla como a súa competencia lingüística ou a súa formación académica, e outros como a adecuación á finalidade que persegue o seu traballo. Ademais, calquera autor pode sentir a eiva que se nota na tradición lexicográfica á hora de atribuír estas marcas e, asemade, existe o problema engadido de que as linguas evolucionan rapidamente e, ás xeiras, palabras que antes eran consideradas vulgares pasan a ser dun rexistro superior ou viceversa. A dificultade para establecer claramente as marcas diafásicas e diastráticas é a que motivou unha situación un tanto anárquica á hora de definir as condicións de uso de determinadas unidades lingüísticas. En realidade, a plasmación desta información nun dicionario, de calquera tipo, presenta moitos problemas teóricos e prácticos que ata o de agora a lingüística non deu solucionado³.

Malia existiren estes problemas, toda esta información foi tida en conta en diversas obras lexicográficas para marcar os lemas e, polo tanto, é relativamente normal ver nelas indicacións que se utilizan para definir a connotación, un valor eminentemente de uso. Porén, non en todos os dicionarios aparecen as mesmas marcas e nótase unha certa confusión á hora de deseñar para elas sistemas homoxéneos⁴. Debido a isto, numerosos lexicógrafos, tentando de establecer un sistema coherente, teñen feito propostas para incluír un sistema completo de marcación que defina a connotación en sentido amplo

³ Sobre os problemas das indicacións de niveis de lingua pódese consultar G. Haensch (1982: 195-97).

⁴ Fixemos unha pescuda nalgúns dicionarios galegos co seguinte resultado: O *Diccionario normativo galego-castelán* (Monteagudo 1988) define dúas marcas de rexistro subestándar: *familiar* e *popular*. Non establece ningunha marca para caracterizar os rexistros que están por riba do estándar. O *Diccionario da Lingua Galega* (García 1990) da Real Academia Galega define tamén as dúas marcas: *familiar* (“un rexistro de lingua non formal, como o que é habitual na conversación familiar”) e *popular* (“refírese ós termos propios da linguaxe usada nas esferas populares ou en rexistros non coidados”). Ademais, nas observacións que aparecen ao longo do dicionario rexístrase a caracterización de palabras que se consideran dun nivel superior ao da entrada e á indicación de *vulgar*. O *Diccionario Xerais da Lingua* (Navaza 1993) define, así mesmo, as dúas marcas, *familiar* e *popular*, correspondentes ao subestándar e ningunha para os rexistros elevados. O *Diccionario* de Alonso Estravís (1995) define *familiar*, *popular* e *vulgar* para o nivel subestándar e *poético* para un nivel elevado. O *Diccionario Xerais de Sinónimos* (Castro 1995) establece unha marca para un nivel superior ao estándar, *poético*, e dúas para niveis do subestándar: *familiar* e *popular*. O *Diccionario de sinónimos da lingua galega* (Noia 1997) tenta establecer unha serie de marcas para o léxico que recolle, co fin de establecer sinónimos. Utiliza *vulg.*, *fam.*, *vulg.*, *cul.* recoñecendo as dificultades para a súa atribución.

nun dicionario. Norri (1996: 2) fai referencia ás propostas feitas por lexicógrafos de tradición anglosaxona para os dicionarios ingleses. A máis completa delas inclúe 9 categorías e ten certa semellanza co esquema de Biber (1994): historia (se un termo está vivo ou non), madurez (a idade dos falantes que empregan un termo); asociación (cun determinado grupo de falantes, profesional ou non); relación co lector ou oínte (se un termo é formal ou non); medio (oralidade/escrita); actitude (eufemismo); territorio (marcas rexionais); posición social (estándar/non estándar); responsabilidade (conformidade coas expectativas que unha determinada situación produce).

Ata aquí vimos algúns problemas que poden presentar as marcas de nivel de lingua cando se inclúen nos dicionarios: a dificultade na delimitación de niveis, a disparidade de criterios á hora de atribuír as marcas, etc. Fronte a todo isto, deberanse adoptar algunhas solucións que, dende logo, non serán definitivas.

En primeiro lugar, habería que chegar a un acordo para saber que denominacións deberían aceptarse como marcas de nivel. En principio, poderíase partir de algo que todo o mundo coñece e acepta: a existencia dun nivel lingüístico esmerado (que se podería definir en liñas xerais como *culto*, desbotando as marcas *poético* ou *literario*, un nivel estándar (que en principio non levaría marca) e outro subestándar, que podería ser definido como *coloquial* (a marca *familiar* sería demasiado difícil de precisar) e *vulgar*, esta marca sobre todo para o léxico tabuizado porque coidamos que habería un certo acordo en atribuírla (Ettinger 1982: 386). A primeira obxección que se pode presentar a esta proposta sería a seguinte: que criterio se debe utilizar para adscribir correctamente estas marcas aos vocábulos? Coidamos que deberíamos conxugar o que nos ensina a tradición lexicográfica, no caso da fraseoloxía cando exista esta tradición, mesmo que sexa incompleto e confuso, coas condicións de uso das unidades nos textos e, en menor medida, coa opinión dos falantes a través de enquisas sistemáticas.

2. O estudo dos niveis de lingua na fraseoloxía

Gloria Corpas (1996: 166-167) explica no seu coñecido manual, referíndose ás paremias, que:

En el caso del español, el uso de paremias lleva aparejado connotaciones de diverso tipo, por más que éstas no suelen recogerse en los diccionarios. En primer lugar, y en cuanto a las “connotaciones estilísticas” se refiere, gran parte de las paremias (no así las citas y algunos tipos de enunciados de valor específico) se asocian con niveles culturales bajos y con inferioridad social.

É esta unha constatación que se pode ampliar para toda a fraseoloxía, porque a fraseoloxía está asociada, por un número elevado de usuarios da lingua, a un mundo que está sufrindo cambios vertixinosos, concretamente ao mundo rural, que segue considerándose en certo grao dunha maneira pexorativa. Daquela, a percepción espontánea que se ten dos niveis de lingua asociados ás unidades fraseolóxicas leva a consideralas dun nivel coloquial, con diversas gradacións (popular ou vulgar). Por riba disto, é triste comprobar que en moitas publicacións de tipo escolar, dirixidas ao ensino da lingua tanto para nativos coma para estranxeiros, se asocia un estilo “coloquial” non formal á utilización de unidades fraseolóxicas. Esta situación non se corresponde coa

realidade lingüística: a fraseoloxía utilízase en calquera tipo de texto e en calquera situación comunicativa (véxanse os datos que logo presentaremos para matizar esta afirmación).

O establecemento de niveis de linguas en fraseoloxía podería facerse seguindo as indicacións que nos dan os dicionarios (tal e como apuntamos antes) pero, ende mal, non existen tales no ámbito galego, aínda que xa si en español. E se as houber, se cadra presentarían os mesmos problemas que os comentados anteriormente (confusión, falta de coincidencia entre distintas fontes lexicográficas ou excesiva intuición)⁵. Con todo, penso que a dificultade non nos debe arredar do esforzo.

Se estas marcas non existen aínda en galego, si comezan a aparecer, como dixemos, noutras linguas coma o español. Martínez Marín (1998: 127-137) fai unha descrición dos usos pragmáticos da fraseoloxía que se comezaron a introducir en certas obras lexicográficas españolas. Refírese, entre outras, ao dicionario de Varela e Kubarth (1994), que é o primeiro en falar do chamado *ámbito de aplicación*, definido como un sistema de tres pólas: ámbito restrinxido, formal e informal. O propio Martínez Marín define estes ámbitos como importantes pero que “non esgotan todo o repertorio dos que teñen pertinencia no uso da lingua” (Martínez Marín 1998: 131 n. 11). Parece que o sistema do *Diccionario Salamanca* (Gutiérrez Cuadrado 1996) que establece 25 marcas pragmáticas (V. a relación en Martínez Marín 1998: 134) é o máis axeitado.

As enquisas que se fan sobre este tema, aínda que necesarias, non deitan demasiada luz. Fixen unha comprobación mínima entre o meu alumnado sobre as unidades que aparecen abaixo e indíqueilles que fixasen, polos datos que aparecían nos textos, tres niveis (popular/coloquial, medio/formal e vulgar/baixo). Paseilles o cuestionario a 26 persoas pero só recibín 15 respostas e moitas delas incompletas. Os resultados son confusos, xa que se nota que non existen grandes unanimidades no que atinxe ao establecemento de marcas de nivel:

	Pop/col	Med/form	Vulg/baixo
<i>por fas ou por nefás</i>	8	5	
<i>andar as cousas coma o demo</i>	7	4	2
<i>andarlle ó rabo a alguén</i>	8	1	1
<i>remar e remar e caer no mar</i>	2	7	

⁵ Verbo disto gustaríame reproducir as palabras de A. M^a. Tristá que contestaban unha pregunta miña sobre as marcas de rexistro nos dicionarios de fraseoloxía que se estaban a elaborar en Cuba:

Ben, eu creo que ó igual que no galego ou en case tódalas linguas que estamos traballando, as marcas ou os rexistros estilísticos son importantes e as dificultades creo que deben ser máis ou menos as mesmas. É dicir, hai unha gran diversidade de criterios e un trata de buscar o criterio dos máis para atopar un, que pode ser que sexa o certo. Pero, por exemplo, nós temos moitas discusións sobre iso, sobre como... ben, as tabuízadas coñecémolas. Esas son fáciles. As vulgares máis ou menos, porque a todo o mundo lle soan vulgares algunhas. Pero, de todas maneiras, por exemplo as de nivel literario son dunha discusión tremenda, porque todo depende do nivel da persoa á que un lle pregunta e o familiarizada que está con esa locución ou con esa combinación. En fin, que eu creo que non é nada fácil e ademais o resultado sempre vai ter problemas, sempre vai haber xente descontenta co resultado, pero hai que dar un. E despois de que se edite, que diga a xente se si ou se non, e acéptanse proposicións (Ferro 1998: 318).

<i>non facer fume nun sitio</i>	6	4	
<i>andar cos ollos revirados</i>	4	5	1
<i>andar á caxota</i>	7	1	1
<i>andar ó leilán</i>	6	1	
<i>non lle caer algo a alguén a pau</i>	1	5	
<i>andar á vaicheboa</i>	7	1	1
<i>andar na volta de fóra</i>	5	4	
<i>non lle quenta-lo rabo á porca</i>	7	1	2
<i>ser pillado na allada</i>	6	2	1
<i>andar en malas andadas</i>	3	5	1
<i>andar alguén polo seu pé</i>	1	7	
<i>andar alguén con panxoliñas</i>	6	4	
<i>andar polas portas</i>	6	2	
<i>andar sen tentos</i>	5	5	
<i>andar na grade</i>	6	5	
<i>andar a levalas</i>	2	3	1
<i>te-la cabeza chea de aires</i>	4	2	1
<i>andar coa canga abaixada</i>	5	3	1
<i>andar feito un azacán</i>	7	3	
<i>andar en linguas</i>	5	5	1
<i>deixar arar o gando</i>	3	5	

Como se pode comprobar, a maioría das respostas levan a considerar as unidades fraseolóxicas como pertencentes a un nivel coloquial ou vulgar baixo. Isto estaría en liña co descrito por Corpas para as paremias. Non chama a atención a adscripción a un rexistro vulgar das unidades con palabras que teñen un certo léxico tabuizado, e aquí tamén se coincide con Tristá (V. p. 5) (*andar coma o demo, quentarlle o rabo á porca*). O que sorprende, en certo sentido, é a aparente contradición entre aquelas respostas que establecen un nivel medio/formal para unidades que tamén son consideradas como populares ou vulgares. É significativo que *andar en linguas* ou *andar cos ollos revirados* se considere tanto popular e vulgar como de rexistro formal, ou que *andar na volta de fóra* apareza como popular ou de rexistro medio ou formal. Non pretendo considerar esta pequena proba como definitiva para nada, xa que non é significativa polo número de respostas recibidas. O que si quero salienta é o feito de que este tipo de investigacións, mesmo as realizadas con grandes cantidades de datos, levan a enfrontarnos directamente co idiolecto do entrevistado, co seu coñecemento da fraseoloxía, coa súa intención sobre os posibles usos pragmáticos, cos prexuízos que poidan existir á hora de utilizar o discurso repetido se se asocia con connotacións negativas dunha determinada lingua (económicas ou sociais), coa falta de modelos que se poidan imitar e mesmo coa educación e a extracción social.

Xa que os datos sobre o nivel de lingua que nos poden fornecer os dicionarios galegos son escasos e que o método das enquisas non deita resultados suficientemente fiables, aínda que non desbotables, queda fixarse nos textos, nas condicións de uso das unidades fraseolóxicas en actos comunicativos reais. Nesta liña, cómpre recoñecer que o estudo dos niveis de lingua está intimamente relacionado coa estilística, disciplina que se ocupa

dos contidos afectivos dos feitos de expresión (Bally 1909-1951). Foi Gläser (1986) quen defendeu o termo *fraseoestilística* para situar os estudos de fraseoloxía sobre o texto e o estilo do texto, entendido este como o uso que se fai dos significados expresivos, adecuado a cada situación en todos os niveis do sistema lingüístico, co fin de transmitir unha mensaxe e producir un efecto pragmático correcto (Ruíz 1997: 38).

3. Análise dos datos da fraseoloxía galega

Para poder falar dos rexistros e os niveis de lingua asociados a unidades fraseolóxicas galegas, tentarei facer unha descrición dun pequeno corpus do nivel das locucións, extraído do Corpus de Referencia do Galego Actual (CORGA)⁶. Consulte un total de 176 unidades fraseolóxicas do nivel das locucións que aparecían recollidas en López Taboada e Soto Arias (1995) e obtiven documentación nun total de 65 (un 36,9%). O criterio de elección desas unidades, e non doutras, non foi sistemático e deixei levar por unha certa intuición sobre aquelas que poderían, en teoría, ter un uso máis frecuente nos textos galegos e tamén polo feito de seren unidades que manexo adoito tanto nas miñas clases coma no meu uso persoal da lingua. Recoñezo que se podería facer a análise cun ramallo doutras locucións escolleitas por outros criterios.

Presentarei primeiro os datos, clasificados por tipo de textos e polos temas que tratan estes textos para, a seguir, facer algúns comentarios sobre os niveis de lingua.

Cadro I

Unidades fraseolóxicas e rexistros textuais

Ficc: Textos literarios; **TXO:** Texto xornalístico de opinión; **TXR:** Texto xornalístico de redacción; **TXL:** Texto xornalístico en formato de libro; **TE:** Texto especializado; **TD:** Texto de divulgación

	FICC	TXO	TXR	TXL	TE	TD
[100] <i>a cachón</i>	91	6	1	0	2	0
[95] <i>a eito</i>	2	8	3	2	9	1
[71] <i>de vagariño</i>	42	23	4	0	1	0
[68] <i>a esgalla</i>	35	18	2	14	0	0
[53] <i>a mantenta</i>	49	4	0	0	0	0
[53] <i>á espreita</i>	45	5	3	0	0	0
[29] <i>a fume de carozo</i>	25	2	0	0	1	1
[23] <i>de contado (que)</i>	19	3	0	0	0	1
[15] <i>a fío</i>	15	0	0	0	0	0
[14] <i>ás apalpadas</i>	14	0	0	0	0	0
[12] <i>deixarse de lerias</i>	12	0	0	0	0	0
[10] <i>botar/sacar a lingua a pacer</i>	8	2	0	0	0	0
[10] <i>a velas vir</i>	5	5	0	0	0	0
[9] <i>como un lóstrego</i>	8	2	0	0	0	0
[7] <i>con pés de la</i>	6	0	0	0	1	0

⁶ O CORGA, consultable en www.cirp.es, consta nestes momentos de máis de 17 millóns de palabras. É un corpus ponderado, o que nos permite ver diferentes tipos de textos. Está clasificado por temas, feito que nos facilita utilizar un dos parámetros da nosa análise.

[7] <i>botar lume polos ollos</i>	7	0	0	0	0	0
[6] <i>cantar as corenta</i>	5	1	0	0	0	0
[5] <i>(a)baixar/cortar os fumes</i>	4	1	0	0	0	0
[5] <i>calar coma un peto</i>	5	0	0	0	0	0
[5] <i>custar un ollo da cara</i>	4	0	0	0	1	0
[4] <i>a por de</i>	3	0	0	0	1	0
[4] <i>a rebolos</i>	4	0	0	0	0	0
[4] <i>poñer/estar con cara de pao</i>	3	1	0	0	0	0
[4] <i>dar as boqueadas</i>	3	0	0	0	1	0
[4] <i>andar/estar nos biosbardos</i>	4	0	0	0	0	0
[3] <i>meter os cans na bouza</i>	2	1	0	0	0	0
[3] <i>andar á miñoca</i>	3	0	0	0	0	0
[3] <i>nó gordiano</i>	1	2	0	0	0	0
[3] <i>dar coa porta nos fuciños</i>	3	0	0	0	0	0
[3] <i>cun pé na cova</i>	3	0	0	0	0	0
[3] <i>andar levado do demo</i>	3	0	0	0	0	0
[2] <i>en porrancho</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a canchapernas</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a carreiriña dun can</i>	0	1	0	0	1	0
[2] <i>a paso de boi</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a unlla de cabalo</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a paso de can</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>comungar con rodas de muíño</i>	1	1	0	0	0	0
[2] <i>estar (borracho) coma unha cuba</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a conta da vella</i>	1	1	0	0	0	0
[2] <i>mallar coma no centeo verde</i>	1	1	0	0	0	0
[2] <i>custar ferro e fariña</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>a ferro e fouce</i>	0	2	0	0	0	0
[2] <i>de moito pendello</i>	2	0	0	0	0	0
[2] <i>entre a espada e a parede</i>	1	0	1	0	0	0
[1] <i>e boca de xerro</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>aberto de xenio</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>á pillota</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>(vir) con díxome-díxome</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>co adaxo de</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>falar os sete falares</i>	0	1	0	0	0	0
[1] <i>por fas ou por nefás</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>andar ó leilán</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>estar na allada</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>andar con panxoliñas</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>coma se cantase un carro</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>o demo e a nai</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>custar algo ferro e fouce</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>chover a cimbraceos</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>dar a roncha</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>darlle ó beo</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>darlle á mollada</i>	0	1	0	0	0	0
[1] <i>quedar moito rabo por esfolar</i>	1	0	0	0	0	0
[1] <i>quedar tocado do nabo</i>	0	1	0	0	0	0
TOTAIS (673)	530(78,7%)	93(13,8%)	14(1,9%)	16(2,3%)	17(2,5%)	3(0,44%)

Cadro II

Unidades fraseolóxicas e temas

Ficc. Textos literarios; **EP.** Economía e política; **CS.** Ciencias sociais; **AC.** Actualidade; **DE.** Deportes; **CT.** Ciencias e Tecnoloxía; **CA.** Cultura e Artes; **OU.** Outros; **TU.** Turismo

	FICC	EP	CS	AC	DE	CT	CA	OU	TU
[100] <i>a cachón</i>	91	0	5	0	0	1	3	0	0
[95] <i>a oito</i>	72	8	8	1	2	1	3	0	0
[71] <i>de vagariño</i>	42	4	13	1	4	2	4	0	0
[68] <i>a esgalla</i>	35	10	2	3	14	0	5	0	0
[53] <i>a mantenta</i>	49	0	1	0	0	1	1	1	0
[51] <i>á espreita</i>	45	4	2	1	0	0	1	0	0
[29] <i>a fume de carozo</i>	25	1	0	0	1	0	1	0	1
[22] <i>de contado (que)</i>	19	2	2	0	0	0	0	0	0
[15] <i>a fio</i>	15	0	0	0	0	0	0	0	0
[14] <i>ás apalpadas</i>	14	0	0	0	0	0	0	0	0
[12] <i>deixarse de lerias</i>	12	0	0	0	0	0	0	0	0
[10] <i>botar/sacar a lingua</i>									
<i>a pacer</i>	8	0	0	2	0	0	0	0	0
[10] <i>a velas vir</i>	5	2	0	2	0	0	1	0	0
[9] <i>como un lóstrego</i>	8	0	1	0	0	0	0	0	0
[7] <i>con pés de la</i>	6	1	0	0	0	0	0	0	0
[7] <i>botar lume polos ollos</i>	7	0	0	0	0	0	0	0	0
[6] <i>cantar as corenta</i>	5	1	0	0	0	0	0	0	0
[5] <i>(a)baixar/cortar</i>									
<i>os fumes</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	1
[5] <i>calar coma un peto</i>	5	0	0	0	0	0	0	0	0
[5] <i>custar un ollo da cara</i>	4	0	1	0	0	0	0	0	0
[4] <i>a por de</i>	3	0	1	0	0	0	0	0	0
[4] <i>a rebolos</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0
[4] <i>poñer/estar con cara</i>									
<i>de pao</i>	3	1	0	0	0	0	0	0	0
[4] <i>dar as boqueadas</i>	3	0	1	0	0	0	0	0	0
[4] <i>andar/estar nos</i>									
<i>biosbardos</i>	4	0	0	0	0	0	0	0	0
[3] <i>meter os cans na bouza</i>	2	1	0	0	0	0	0	0	0
[3] <i>andar á miñoca</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0
[3] <i>nó gordiano</i>	1	2	0	0	0	0	0	0	0
[3] <i>dar coa porta nos</i>									
<i>fuciños</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0
[3] <i>cun pé na cova</i>	2	0	0	0	0	1	0	0	0
[3] <i>andar levado do demo</i>	2	0	1	0	0	0	0	0	0
[2] <i>en porrancho</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a canchapernas</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a carreiriña dun can</i>	0	1	1	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a paso de boi</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0

[2] <i>a unlla de cabalo</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a paso de can</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>comungar con rodas de muíño</i>	1	0	1	0	0	0	0	0	0
[2] <i>estar (borracho) coma unha cuba</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a conta da vella</i>	1	0	1	0	0	0	0	0	0
[2] <i>mallar/mazar coma no centeo verde</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>custar ferro e fariña</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>a ferro e fouce</i>	0	0	0	1	0	0	1	0	0
[2] <i>de moito pendello</i>	2	0	0	0	0	0	0	0	0
[2] <i>entre a espada e a parede</i>	1	0	0	0	0	1	0	0	0
[1] <i>a boca de xerro</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>aberto de xenio</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>á pillota</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>(vir) con dixe-dixe</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>co adaxo de</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>falar os sete falares</i>	0	0	1	0	0	0	0	0	0
[1] <i>por fas ou por nefás</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>andar ó leilán</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>estar na allada</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>andar con panxoliñas</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>coma se cantase un carro</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>o demo e a nai</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>custar algo ferro e fouce</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>chover a cimbraceos</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>dar a roncha</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>darlle ó beo</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>darlle á mollada</i>	0	1	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>quedar moito rabo por esfolar</i>	1	0	0	0	0	0	0	0	0
[1] <i>quedar tocado do nabo</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0
TOTAL:	(673) 530(78,7%)	39(5,7%)	42(6,2%)	12(1,7%)	21(3,1%)	7(1%)	20(2,9%)	1(0,1%)	1(0,1%)

Vistos os anteriores datos, imos facer unha análise baseándonos en dous grandes parámetros i) xéneros e rexistros textuais (tipos) e ii) temas, para comprobar se podemos definir as súas connotacións estilísticas e expresivas que definen os niveis de lingua.

3.1. Xéneros e rexistros textuais⁷

A atribución xeral dos rexistros fíxose sobre todo pola canle de distribución dos textos, prensa e libro, polos participantes, especialmente o emisor, e polo nivel de especialidade con que se transmite a información. Establecín os seguintes grupos:

3.1.1. Texto de ficción (novela e teatro) [FICC]

Quizais sexa este o rexistro menos definido. Nun texto de ficción poden aparecer reproducidas múltiples situacións conversacionais que fan que non se poidan concretar moitos parámetros necesarios para a análise dos niveis de lingua, se non se fai un estudo moi polo miúdo. Teñen un emisor concreto, o escritor, pero non está dirixido, en principio, a un tipo especial de receptor. Con todo, son textos que poden ter un obxectivo determinado, primeiramente o lecer pero tamén a concienciación sobre un determinado tema, que están revisados e planificados, que teñen un baixo nivel de argumentación ou persuasión e que non presentan temas específicos, aínda que na novela se poidan definir subxéneros. Un autor literario ten, en principio, unha alta competencia na lingua que manexa e é quen de utilizar recursos expresivos para caracterizar distintos niveis estilísticos.

Os datos que nós rexistramos levan a considerar que este xénero textual é o máis axeitado para a aparición da fraseoloxía galega e isto posiblemente sexa igual para outras linguas coma o inglés e se cadra un pouco menos para o francés (Corpas 1996: 166). Rexistramos un total de 530 ocorrencias de unidades fraseolóxicas do nivel das locucións. Tamén aparecen todas as unidades consultadas agás 5: *a carreiriña dun can, a ferro e fouce, falar os sete falares, darlle á mollada, quedar tocado do nabo*. Estraña que non se documenten *a carreiriña dun can* e *falar os sete falares*, dúas das locucións que, en teoría, son das máis coñecidas polos falantes de lingua galega. As máis rexistradas son as locucións de tipo adverbial (*a cachón, a eito, de vagariño, a esgalla*, etc.), aínda que este feito tamén se albisca nos outros tipos de textos. Se cadra, a fácil inclusión destas unidades nun texto, xa que teñen un carácter de modificador verbal ou adxectivo, motive o seu amplo rendemento.

3.1.2. O texto xornalístico de opinión [TXO]

Este tipo de texto ten un receptor máis definido, está planificado e revisado, busca obxectivos concretos cun alto nivel de argumentación. Está definido por temas o que en certos casos pode facer que se acheguen aos textos especializados de divulgación [TD], dependendo do emisor e dos destinatarios, malia que tamén é frecuentemente o lugar de presenza de marcas idiolectais. Polo tanto, en principio, é un tipo de texto que permite a aparición de todo tipo de locucións (véxase, coma tal, *quedar tocado do nabo* [TN 1-5-97. Bieito Iglesias] unha locución con connotacións claramente vulgares). Rexistramos 93 ocorrencias de locucións, aínda que vemos que o número de unidades rexistradas é sensiblemente menor có que aparece nos textos literarios (24 de 67) e as ausencias son tan significativas como *andar ós biosbardos* (especialmente) ou *andar con panxoliñas* e outras.

⁷ Véxase un estudo semellante para o inglés en Gläser (1998: 125-145).

3.1.3. O texto xornalístico en formato libro [TXL]

É unha crónica periodística extensa, de carácter divulgativo e moi cercana ao texto de opinión. Son frecuentes as marcas idiolectais. Quizais sexan textos con destinatarios máis definidos e cun maior nivel de argumentación. Rexistramos 16 ocorrencias do nivel das locucións, 14 delas nun mesmo texto e referidas a unha mesma unidade (*Historia do Deportivo, loc. a esgalla*), feito este que limita en certa medida os datos presentados. Os outros dous casos quedan para a locución *a eito*.

3.1.4. O texto xornalístico de axencia ou redacción [TXR]

É un texto que se centra na divulgación da información. Non ten un emisor determinado e presenta un grao medio/alto de formalidade, cun nivel elevado de argumentación e non se presta á utilización de marcas idiolectais. Quizais sexa un dos tipos de textos máis interesantes para a análise dos niveis de lingua porque a presenza do emisor é limitada. Rexistramos 14 ocorrencias de locucións de 6 unidades distintas; o número maior de ocorrencias sexa, novamente, nas locucións adverbiais máis coñecidas.

3.1.5. O texto de especialidade [TE]

Trátase de textos de especialidades variadas, cun emisor altamente cualificado, sen presenza en principio de marcas idiolectais, e cuns destinatarios tamén cualificados. Incluímos aquí calquera texto en formato de libro que tivese un grao de especialización determinado, dende o apartado de ciencias sociais (con especial incidencia) ata a ciencia e a tecnoloxía. Teñen un alto nivel de argumentación. Rexistramos 17 unidades do nivel das locucións, delas só 9 distintas (dun total de 67). A ausencia dun emisor que active as características idiolectais da súa lingua, como se albisca nos TXO, parece que reduce a posibilidade de aparición dun gran número de unidades fraseolóxicas.

3.1.6. Texto de divulgación [TD]

É un tipo de texto que presenta un emisor e un receptor determinados, cun nivel medio de dificultade na argumentación. En realidade, é difícil distinguir este tipo de textos dalgúns dos que clasificamos como de especialidade. Decidín clasificar como TD aqueles que tiñan un tema que en principio non era moi especializado. Rexistramos 3 ocorrencias de tres unidades diferentes e, xa que logo, non son moi significativos.

3.2. Tamén considerei os temas (apartado 7 do esquema de Biber [1994]) para analizar as ocorrencias das unidades fraseolóxicas. Respetei as clasificacións que fai o propio CORGA, aínda que poidan ser discutidas, coma tal:

3.2.1. Ficción. Realmente non se pode considerar un tipo de textos nos que se poidan definir temas, xa que poden ser moi variados e cualificados en subxéneros literarios.

3.2.2. Ciencias sociais: é o tema máis recorrente do noso corpus. Inclúense textos variados sobre socioloxía, historia, ensaio sobre literatura, opinión en xeral, etc. Transmítense estes temas a través de textos de opinión, principalmente, ou a través de textos de especialidade (especialmente a Historia). Rexistramos 42 ocorrencias de 16 unidades diferentes.

3.2.3. Economía e política: estes dous temas, que quizais se poidan confundir en certos casos cos de ciencias sociais, rexistran 39 ocorrencias de 14 unidades diferentes, principalmente en textos de opinión, aínda que tamén en textos de redacción ou axencia.

3.2.4. Deportes: Rexistramos 21 ocorrencias, 14 das cales nun mesmo texto (*Historia do Deportivo*) e para unha mesma locución (*a esgalla*). O resto son textos de opinión ou redacción. Só aparecen documentadas 4 locucións diferentes. O deporte comentado é, evidentemente, o fútbol.

3.2.5. Cultura e artes: as 19 ocorrencias de 8 unidades diferentes sobre estes temas rexístranse en textos de opinión, aínda que hai algún caso illado de textos de redacción e especialidade.

3.2.6. Actualidade: é esta unha categoría do CORGA que abrangue textos sobre sucesos e noticias de impacto sobre temas variados, pero non exclúe opinión sobre política ou economía. Rexistramos 11 ocorrencias de 8 unidades diferentes.

3.2.7. Ciencias e tecnoloxía: as 7 ocorrencias, de 6 unidades diferentes, destes temas rexístranse en textos de opinión, redacción e especialidade. Hai que recoñecer que non posúen un alto nivel de especialización, agás, se cadra, os dous textos de especialidade (unha guía de mariscos e un manual de saúde).

3.2.8. Turismo: é unha categoría que podería ser incluída en actualidade. As 2 ocorrencias, de dúas unidades diferentes, son moi pouco significativas.

3.2.9. Outros: 1 ocorrencia sobre o tema da biografía (TXO).

4. O establecemento do nivel de lingua

Para o establecemento do nivel de lingua tentarei conxugar os dous criterios, o dos xéneros ou rexistros textuais e o dos temas tratados, partindo da seguinte premisa:

Unha unidade terá un rexistro neutro ou formal, ou será adscrita a varios rexistros á vez menos aos vulgares, cando as súas ocorrencias estean repartidas por máis grupos da tipoloxía textual e atinxan un maior número de temas; polo contrario, pertencerá a un rexistro máis coloquial ou máis formal se as súas ocorrencias se centran en determinados rexistros e temas concretos (máis ou menos especializados).

Tamén temos que partir, para todas elas, do feito de que hai unha gran diferenza entre as ocorrencias entre os textos de ficción e os outros tipos de textos. Isto pode afectar ás conclusións que poidamos redactar. Por último, temos que partir da advertencia de que os textos literarios son susceptibles de incluír unidades de diversos graos de formalidade. Cumpriría un exame de cada un dos exemplos (530), análise que soborda os límites deste traballo.

Por razóns de espazo, e por seren máis significativas, só analizaremos aquelas locucións que teñan máis de 10 ocorrencias.

a cachón

É unha locución adverbial que significa ‘moito’. En principio, espontaneamente, podemos pensar que non ten ningún tipo de connotación de nivel de lingua determinada e que, xa que logo, podería pertencer a múltiples niveis. Porén, notamos que hai unha diferenza moi grande entre os exemplos rexistrados en ficción e o resto. O indicador máis alto, despois deste primeiro rexistro textual, é o texto de opinión, seguido do texto de especialidade e o texto xornalístico de redacción. Con respecto aos temas aos que aparece relacionada vemos que, das 8 clasificacións fornecidas polo CORGA, só se rexistran ocorrencias en CS, CT, CA e FICC.

Vese que é unha unidade utilizada maioritariamente en literatura e en textos de opinión sobre ciencias sociais e sobre cultura e arte. O seu nivel de lingua pode abranguer dende un nivel de formalidade medio ou medio baixo ata un nivel coloquial. Non parece, en principio, que sexa unha unidade que posúa un rexistro que lle permita estar en todo tipo de textos, xa que aparece principalmente en textos de ficción e de opinión (moi influenciados por marcas idiolectais) e só se rexistra na metade dos temas establecidos polo CORGA.

a eito

Nesta locución definida como ‘en cantidade’ ou ‘sen escoller’ a diferenza entre os textos literarios (72) e os non literarios (23) está máis matizada ca no caso anterior. Rexístranse ocorrencias en todo tipo de textos, destacando os textos de especialidade, sobre temas de ciencias sociais especialmente, e os textos de opinión. É salientable que aparezan máis ocorrencias en textos de redacción de xornais. Con respecto aos temas aos que se refire esta locución, vemos tamén que só non se rexistran casos en OU e TU. Podemos concluír que esta unidade pode ter un nivel de lingua coloquial (maiormente en textos literarios pero tamén en certos casos de textos de opinión) e un nivel formal medio ou medio alto, polas relativamente altas ocorrencias en textos de especialidade.

de vagariño

Nesta locución adverbial definida como ‘lenta, pausadamente, sen présa, con moderación’ redúcese aínda máis a diferenza entre os textos literarios e os outros tipos de textos (42 fronte a 26). Son salientables as ocorrencias en TXO (23) e en certo modo significativas as 4 ocorrencias en TXR. Só non se rexistran exemplos nas seccións OU e TU, feito que nos leva a concluír que esta locución tamén pode considerarse como dun rexistro coloquial ou formal/medio, vendo limitada, en certa maneira, a súa posible pertenza a rexistros máis coidados (baixa presenza en textos de especialidade, alta presenza en textos de opinión e ciencias sociais).

a esgalla

Nesta locución, definida como ‘en abundancia’, aparecen moi igualados os casos que aparecen en textos literarios e noutros tipos (35 fronte a 34). Isto débese a que hai 14 ocorrencias nun texto periodístico en formato libro (*Historia do Deportivo*). Tamén aparecen moitos casos en textos de opinión, sobre todo en CS e EP. Só non se rexistran exemplos en OU e TU. Non se rexistran casos en textos de especialidade nin en

divulgación. Podemos afirmar que o nivel de lingua é coloquial e formal de nivel medio (relativa alta recorrencia en textos de economía e política e cultura e artes).

a mantenta

A locución definida como ‘a propósito, propositadamente’ ocorre practicamente en textos literarios, con moi escasa presenza noutro tipo de textos (só 4 casos en TXO). Os temas son variados (en CS, CT, CA e OU) aínda que con moi poucos casos (1 exemplo en cada un deles). Cremos que por estas razóns podía ser considerada como unha locución de tipo coloquial, máis ca de nivel medio ou formal, constatación que se enfronta á valoración espontánea que calquera falante pode ter desta unidade (relativamente coñecida e non asociada a ningún tipo de nivel específico).

á espreita

Locución definida como ‘vixiando con atención’ tamén está practicamente especializada en textos literarios. Só aparecen 8 casos noutros textos (5 deles en TXO). É interesante que aparezan tres exemplos en textos xornalísticos de redacción. Practicamente está especializado en textos políticos e de ciencias sociais. Os outros dous exemplos son de CA e AC. Polo tanto, volvemos pensar que é unha locución de tipo coloquial ou, en certa medida, medio/formal, aínda que se emprega nun abano de temas e textos bastante reducido.

a fume de carozo

Locución que significa ‘rapidamente’, representada escasamente en textos que non sexan de ficción (2 en TXO; 1 TE e 1 en TD, referidos con cadanseu exemplo a EP, DE, CA e TU). Pola escasa difusión en textos non literarios e pola relativa catividade de temas aos que se refire, cremos que non é unha locución que teña moita representación en rexistros formais e queda cinguida ao nivel coloquial, malia ser unha unidade moi difundida polos medios de comunicación (especialmente no tema do deporte).

de contado (que)

Esta locución conxuntiva tampouco ten, sorprendentemente, unha representación salientable en textos que non sexan literarios. Só se rexistran 2 exemplos en textos de opinión, cinguidos ao ámbito da política e das ciencias sociais. Mesmo que sexa unha locución que aparece repertoriada nas NOMIG e nas gramáticas galegas, non parece que teña unha representación suficiente en rexistros formais medios ou altos. Este feito non nos permite, con todo, excluíla dos niveis formais da lingua, á espera de analizar os datos dos textos literarios.

a fío

Locución adverbial que significa ‘continuamente’. Só representada en textos literarios. O seu abano temático é moi limitado. Xa que logo, é unha unidade fraseolóxica moi condicionada polo idiolecto dos autores de textos de ficción, feito que leva, en principio, a pensar que ten un certo carácter coloquial.

ás apalpadas

Locución que significa ‘andar apalmando, sen ver’. Como a anterior, está limitada a textos literarios e non ten variación temática. Parece que estamos ante unha unidade do nivel coloquial da lingua.

deixarse de lerias

Locución que significa ‘ir ó centro da discusión, deixarse de contos’. Como as dúas anteriores, está limitada a textos literarios.

botar/sacar a lingua a pacer

Locución que significa ‘falar de máis’. Só se rexistra en dous textos de opinión, sobre actualidade, dun autor como Bieito Iglesias, que destaca polo emprego nos seus textos de todo tipo de unidades fraseolóxicas. Ten un gran valor coloquial, se cadra pola imaxe que transmite o contido semántico.

a velas vir

Locución adverbial que significa ‘esperando, en expectativa’. Repártese a partes iguais entre textos literarios e textos de opinión, sobre EP, CA e AC. O nivel de lingua pode ser considerado coloquial e formal/medio.

5. Conclusións parciais

Despois de analizar os datos que antes presentamos, podemos tirar algunhas conclusións que han ter carácter provisorio:

5.1. A fraseoloxía galega é amplamente utilizada nos textos galegos (se nos fixamos no número de ocorrencias totais), malia que no 78,7% dos casos apareza en textos literarios. Cremos que existe un desequilibrio grande entre o uso que se fai nos textos de ficción e no resto dos textos. Semella que o discurso repetido non dá entrada en rexistros que non sexan de ficción. Nos casos en que si entra, vemos que este fenómeno está motivado polo feito de seren textos de opinión, onde os autores/as fan valer o seu coñecemento da lingua, con intencións moitas veces expresivas, por riba doutras consideracións.

5.2. Das 67 locucións que rexistramos, 44 (65,6%) teñen menos de 5 ocorrencias (e destas 44, 19 só teñen unha [43,1%]). Isto indica que o número de locucións que se usan repetidamente nos textos son as máis coñecidas por moitos falantes, moitas de carácter adverbial. O coñecemento da fraseoloxía que se albisca nos textos é, pois, limitado e este factor condiciona claramente os resultados da nosa análise. Se *andar con panxoliñas*, *andar ó leilán*, *a boca de xerro*, *aberto de xenio*, *á pillota*, *vir con díxome-díxome*, *co adaxo de*, *por fas ou por nefas*, *estar na allada*, *coma se cantase un carro*, *o demo e a nai*, *custar algo ferro e fouce*, *chover a cimbraceos*, *dar a roncha*, *darlle ó beo* e *quedar moito rabo por esfolar* só aparecen en textos literarios non é unicamente porque se consideren de niveis coloquiais ou vulgares, que poida que si, senón tamén porque hai un gran descoñecemento destas unidades por parte dos autores, ou así o parece.

5.3. O método de análise que combina a representación de unidades fraseolóxicas en rexistros determinados cos temas aos que se refiren leva a considerar as locucións que analizamos neste estudo como de niveis coloquiais (popular) e medios (un grao medio de

formalidade), e este feito poida que estea condicionado polo tipo de textos que aparecen no CORGA, que non teñen un alto nivel de especialización.

5.4. Porén, e malia o dito, este método pode inducir a certo grao de erro no establecemento do nivel de lingua. Así, por exemplo, a pouca rendibilidade de locucións como *deixarse de lerias*, en textos non literarios, podería facer pensar que é dun nivel de lingua inferior ao de *a fume de carozo*, xa que esta aparece en máis rexistros textuais. Isto choca coa percepción espontánea que calquera falante poida ter sobre o nivel destas locucións.

5.5. Con todo, consideramos que este sistema de análise é válido, debido a que o nivel de lingua é unha connotación que non se pode deixar unicamente á intuición do compilador nin á percepción que teñan os falantes sobre ela. Cómpre analizar detidamente para completar esta análise as situacións comunicativas que se poden ver nos textos de ficción. Cómpre tempo e recursos, coma en todo.

6. Bibliografía

- ALONSO ESTRAVÍS, I. (1995): *Diccionario da lingua galega*. Sotelo Blanco, Santiago de Compostela.
- ÁLVAREZ DE LA GRANJA, M. (2003a): *As locucións verbais galegas* en (*Verba* anexo 52). Universidade de Santiago de Compostela – Servizo de publicacións e intercambio científico, Santiago de Compostela.
- (2003b): “Proposta de clasificación semántico-funcional das unidades fraseolóxicas galegas” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 4,2003,9-34.
- BALLY, C. (1951 [1909]): *Traité de stylistique française*. Klincksieck, Paris/Genève.
- BEAUGRANDE, R. (de) (1993): “Register” in discourse studies: a concept in search of a theory” en Ghadessy, M. (ed.): *Register Analysis. Theory and Practice*. Pinter Publishers, London/New York, 7-25.
- BIBER, D. e FINEGAN, E. (1994): “Introduction. Situating Register in Sociolinguistics” en BIBER, D. e FINEGAN, E. (eds.): *Sociolinguistic perspectives on register*. Oxford University Press, New York/Oxford.
- BLOOMFIELD, L. (1979¹⁴): *Language*. George Allen & Unwin, London.
- CASARES, J. (1950): “Introducción a la lexicografía moderna” en *Revista de Filología española*, Anexo LII, CSIC, Madrid.
- CASTRO MACÍA, L. (1995): *Diccionario Xerais de Sinónimos*. Edicións Xerais, Vigo.
- CORPAS PASTOR, G. (1996): *Manual de fraseología española*. Gredos., Madrid.
- ETTINGER, S. (1982): “La variación lingüística en lexicografía” en *La lexicografía. De la Lingüística teórica a la Lexicografía práctica*. Gredos, Madrid.
- FERRO RUIBAL, X. (1996): *Cada un fala coma quen é. Reflexións verbo da fraseoloxía enxebre*. Real Academia Galega., A Coruña.
- (coord.) (1998): *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*. Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades – Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.
- GARCÍA, C. (dir.), SANTAMARINA, A. e GONZÁLEZ GONZÁLEZ, M. (coords.) (1990): *Diccionario da lingua galega*. Real Academia Galega - Instituto da Lingua Galega, A Coruña.

- GLÄSER, R. (1986): "A plea for phraseo-stylistics" en FISIAK, J. (Hom.): *Trends in Linguistics*, 32. *Linguistics across Historical and Geographical Boundaries, 1. Linguistics Theory and Historical Linguistics*. Mouton, De Gruyter, 41-52.
- (1998): "The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis" en COWIE, A. P. (ed.): *Phraseology. Theory, Analysis and Applications*. Clarendon Press, Oxford.
- GONZÁLEZ GARCÍA, L. (1995): "Prólogo" en LÓPEZ TABOADA, C. e SOTO ARIAS, Mª R.: *Así falan os galegos. Fraseoloxía da lingua galega. Aplicación didáctica*. Galinova, A Coruña, 7-17.
- GREGORY, M. e CARROLL, S. (1986): *Lenguaje y situación. Variedades del lenguaje y sus contextos sociales*. Fondo de cultura económica, México.
- GUTIÉRREZ CUADRADO, J. (dir.) (1996): *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Santillana, Madrid.
- GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ, S. (1992): *Introducción a la Semántica Funcional*. Síntesis, Madrid.
- HÄNSCH, G. (1982): "Aspectos prácticos de la elaboración de diccionarios" en *La lexicografía. De la Lingüística teórica a la Lexicografía práctica*. Gredos, Madrid, 395-536.
- LÓPEZ TABOADA, C. e SOTO ARIAS, Mª R. (1995): *Así falan os galegos. Fraseoloxía da lingua galega. Aplicación didáctica*. Galinova, A Coruña.
- MARTÍNEZ MARÍN, J. (1998): "Como introducir os valores pragmáticos das expresións fraseolóxicas nos diccionarios" en FERRO RUIBAL, X. (ed.): *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*. Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades – Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 127-137.
- MARTÍNEZ SEIXO, R. A. (2000): *Diccionario fraseolóxico galego*. Edicións A Nosa Terra, Vigo.
- MONTEAGUDO ROMERO, H. e GARCÍA CANCELA, X. (coords.) (1988): *Diccionario normativo galego-castelán*. Galaxia, Vigo.
- NAVAZA BLANCO, G. (coord.) (1990): *Diccionario Xerais Castelán-Galego*. Edicións Xerais, Vigo.
- NAVAZA BLANCO, G. e LASTRA, X. (coords.) (1993⁴): *Diccionario Xerais da Lingua*. Edicións Xerais, Vigo.
- NOIA, C., GÓMEZ CLEMENTE, X. M. e BENAVENTE, P. (coords.) (1997): *Diccionario de sinónimos da lingua galega*. Galaxia, Vigo.
- NORRI, J. (1996): "Regional Labels in Some British and American Dictionaries" en *International Journal of Lexicography* 9/1,1996,1-29.
- REY-DEBOVE, J. (1997): "La synonymie ou les échanges de signes comme fondement de la sémantique" en BALIBAR-MRABTI, A. et alii: *La synonymie. Langages* 128,1997,91-104.
- RUÍZ GURILLO, L. (1997): *Aspectos de la fraseología teórica española*. Universitat de Valencia, Valencia.
- ULLMANN, S. (1977): *Semântica: uma introdução à ciência do significado*. Fundação Calouste Gulbenkian, Lisboa.

- VARELA, F. e KUBARTH, H. (1994): *Diccionario fraseológico del español moderno*. Biblioteca románica hispánica, Gredos, Madrid.
- ZULUAGA, A. (1980): *Introducción al estudio de las expresiones fijas*. P. D. Lang, Frankfurt a.M.

ANEXO I

EXEMPLOS

1. *en porrancho* [2]

-Ficción: 2

[Antón Riveiro Coello. *Homónima*. 2001] *e observaba o avance en porrancho do seu heroe esfolado que se apega á parede.*

[Manuel Seixas. *A velocidade do frío*. 1996] *E estaba rodeado de mulleres en porrancho por todas partes.*

2. *á espreita* [51]

-Ficción: 45

[Francisco Alonso. *Cemiterio*. 1995] *Non tivo necesidade de timbrar na porta porque o farmacéutico, á espreita, permanecía vixiante na penumbra da botica.*

-Economía e política: 4 [1 TXR; 3 TXO]
[TXR] [CG 20-11-1996. Redacción] *Mentres, o cadro permanecía á espreita do que sucedía en Madrid.*

-Actualidade: 1 [TXR]

[TXR] [CG 26-2-96. Avelino Abuín de Tembra] *desde o Pico Sacro ata o Pedroso. Ufólogos á espreita.*

-Deportes 1 [TXR]

[TXR] [CG 25-2-95. R. Huber] *Os homes do equipo dos cegos estiveron á espreita en cada un dos movementos contrarios dos seus intereses.*

-Ciencias sociais: 2 [2 TXO]

[TXO] [CG 1-5-99. Luis Pousa Meréns] *co cal puxo ó ministro á espreita, que se limitou a espera-lo momento oportuno.*

3. *a boca de xerro* [1]

-Ficción: 1

[Xosé Ramón Pena. *Acuario*. 1997] *ir á cociña a preguntarlle a miña nai a boca de xerro. Sen embargo, acabei por recuar.*

4. *a canchapernas* [2]

-Ficción: 2

[Daniel Cortezón. *Alí Ben Mangato e mailo seu cabalo branco chamado Belidor : (teatro para nenos nun só entrecho)*. 1995] *pois eu quero casar con Mangato o que me leva a canchapernas do Beilador.*

[Daniel Cortezón. *Castelao ou A paixón de Galiza*. 1986-1989] *as mulleres tedes dous terzos de meigas e gustades montar a canchapernas nas escobas voantes.*

5. *a cachón* [100]

-Ficción: 91

[Xavier Queipo. *Papaventos*. 2001] *facendo sufrir as cámaras fotográficas e suando a cachón polo verismo do maldito microclima.*

[Xosé Miranda. *Historia dun paraugas azul*. 1991] *que o sol corría alto e verquía a cachón sobre o seu casco e avultáballe a cachola dentro.*

-Ciencias sociais: 5 [3 TXO 1 TXR 1 TE]

[TXO] [CG 24-12-04. X. M. Domínguez Pietro] *A alegre sinxeleza pola*

sofisticación, o gasto a cachón o consumo ilimitado. O ético polo estético.
[TE] [Xosé Neira Vilas. *Galegos no golfo de México.* 1980] *Os aventureiros do Caribe e do golfo de México, tivesen entrado a cachón de non ser polas fortificacións que se foron erguendo.*

-Culturas e artes: 3 [3 TXO]

[TXO] [TN-1-8-97. Candido Pazó] *E logo cando a xente xa teña rido a cachón das súas mentiras e miserias, este goliardo e bufón choscará...*

[TXO] [TN 1-5-97] *pois hai escenas, momentos e imaxes para rir a cachón.*

-Ciencias e tecnoloxía: 1 [TE]

[TE] [Peña Castiñeira. *Manual de saúde ambiental.* 1997] *o leite está a 75º, só cando ferve a cachón está a 100º.*

6. a carreiriña dun can [2]

-Economía e política: 1 [1 TXO]

[TXO] [TN 1-6-97. Álvarez Pousa] *a súa sede central diante do Parlamento o do PsdeG tena á carreiriña dun can de San Caetano.*

-Ciencias sociais: 1 [1 TE]

[TE] [Xosé Chao Rego. *Para comprendermos Galicia.* 1987] *pero ademais simboliza distancias, que nas aldeas a carreiriña dun can significa distancia indeterminada, pero sempre ó alcance da cómoda andadura.*

7. a eito [95]

-Ficción: 72

[Riveiro Coello. *As rulas de Bakunin.* 2001] *e a represión comezou a ser implacable: rexistros a eito nas casas dos asociados, detención inmediata dos cadros máis significativos.*

[Xoán Bernárdez Vilar. *Un home de Vilameán: anatomía dunha revolución.* 1976] *Os de Baiona vivían millor ca ninguén, tiñan traballado a eito e moitos non servían a ningún señor.*

-Ciencias sociais: 8 [1 TXO, 7 TE]

[TE] [Ramón Villares. *Foros, frades e fidalgos.* 1982] *en Galicia é un tema do que se ten falado a eito pero cáseque nunca dun xeito metódico.*

[TE] [Domingo García Sabell. *As facianas do erotismo contemporáneo.* 1976] *a polémica do aborto libre ten provocado derradeiramente. Opoñentes e detractores hainos a eito. O que importa dende unha perspectiva antropolóxica son estes curiosos.*

-Economía e política: 8 [2 TXO, 2 TXR, 1TE]

[TXO] [TN 1-9-97. Uxío Labarta] *para que nin os galegos nin ninguén poidan pescar a eito ou sen ningún tipo de control*

[TE] [Xoán Taibo. *Os partidos políticos na Galiza.* 1977] *Aleixandre Bóveda e o mesmo Vicente Risco son a eito citados.*

-Cultura e artes: 3 [1 TXO, 2 TXR]

[TXR] [GI 1-9-95. Redacción] *Tanto ten, se o desenchufan ou zoupa wativos a eito coma desta vez.*

[TXO][GI. 1-9-95] *o que nos emociona vale, e por acó hai emoción a eito. Está claro. ¡aquí si hai tralla!*

-Actualidade: 1 [1 TXR]

[TXR] [CG 23-2-95. Redacción] *mais foi porque houbo sorte, xa que mallar mallaron nel a eito.*

-Deportes [2 TXL]

[TXL] [Xesús Flores. *Historia do Deportivo.* 1993] *Falouse a eito de mañas, de capillas...*

-Ciencias e tecnoloxía: [1 TE]

[TE] [Rosa Ramonell. *Guía dos mariscos de Galicia.* 1985] *é a especie máis coñecida nas nosas costas por atoparse a eito sobre as penas da franxa supralitoral e na zona mediolitoral.*

-Afeccións [1 TD]

[Mariano García. *Festas gastronómicas de Galicia.* 1995] *Tódolos panadeiros*

da zona colaboraron facendo a oito variadas empanadas que calquera visitante pode degustar.

8. a esgalla [69]

-Ficción: 35

[Xosé Vázquez Pintor. *A memoria do boi*. 2001] *No arco de cuchilleros vírono rifando hostias a esgalla nunha alborecida de esmorga e recibindo máis das que podía.*

[Alfredo Conde. *Sempre me matan*. 1995] *E elegantes entre tódolos hoteis do mundo, falando de millóns a esgalla, recordando a galería que daba ó seminario.*

-Actualidade: 3 [2 TXO, 1 TXR]

[TXR] [GI 1-9-95. Redacción.] *Acción, patadas e roldas de prensa a esgalla. Un heroe máis fino que Charles Bronson.*

[CG 1-6-99. Xosé Martínez Coucelo] *Venderon chacinas (de cabrón, de cabalo, de vaca) a esgalla. E xamóns e embutidos de porco ibérico.*

-Economía e política: 10 [9 TXO, 1TXR]

[TXO] [CG 23-11-00. David Otero] *A imaxinación vai por dentro e os nosos empresarios téñena a esgalla.*

[TXO] [TN 1-10-97. Xosé Luís Barreiro Rivas.] *Crear emprego a esgalla, libros de balde para os escolares, ampliar a cota leiteira...*

-Cultura e artes: 5 [5 TXO]

[TXO] [VG 2-11-97. Óscar Losada] *saldouse con grande éxito dun público que disfruta a esgalla coas evolucións deste brillante músico.*

[TXO] [CG 28-2-96. José Miguel Giráldez] *coido que estes teleñecos do Plus, absolutamente xeniais, superan televisualmente (a esgalla) os seus modelos, os orixinais, as persoas humanas.*

-Ciencias sociais 2 [2 TXO]

[GI 1-1-96. Santiago Romero] *unha revolucionaria campaña de fondo calado en calquera electorado: reparto a esgalla de moedas dun peso e cinco pesos.*

[CG 17-2-96. Alfredo Conde] *presidindo a sesión e o salón sobordando nomes e nomes a esgalla. Identificables os máis con esas luces da ilustración...*

-Deportes 14 [14 TXL]

[TXL] [Xesús Flores. *Historia do Deportivo*. 1993] *nin existían televisións que precisasen retransmitir partidos a esgalla para mante-la audiencia.*

[TXL] [Xesús Flores. *Historia do Deportivo*. 1993] *Cuenca, Carlitos, Corcuera, Osvaldo, Franco, Moll, Tino. Fútbol espectáculo a esgalla.*

9. a fume de carozo [29]

-Ficción: 25

[Vicente Araguas. *A canción do verán*. 2001] *Facendo caso omiso do ascensor descendía a fume de carozo como se, de súpeto, lle tivese entrado unha présa súbita.*

[Xavier Alcalá. *A nosa cinza*. 1980] *Para a casa todos, a fume de carozo, veña que xa vos arreglarei eu a vós.*

-Turismo: [1 TXO]

[TXO] [CG 17-12-00. Alfredo Conde] *Hainos que si, que saen da auga, a fume de carozo, facendo boa unha expresión que nunca entendín...*

-Cultura e artes: [1 TE]

[TE] [Xosé Cermeño. *Como se fai unha serie de televisión*. 1993] *deixou a copia dos proxectos na mesa de Pilar e fuxiu a fume de carozo, porque cando Pilar comezaba a falar do déficit económico...*

-Economía e política: [1 TXO]

[TXO][TN 1-12-97. Xosé Manuel Pereiro] *Berraba a plebe amoreada nos*

camiños cando el pasaba a fume de carozo co seu séquito para participar en xustas ou presidir festexos.

- Deportes: [1 TD]

-[TD] [Luís Prego Carregal. *Saber ser, saber estar*. 1994] *a ostentación do diñeiro e maila persecución de acadalo a fume de carozo.*

10. a mantenta [53]

-Ficción: 49

[Xabier López. *O caderno*. 2001] *unha eternidade sen nos dicir nada, coma quen quere ignorar a mantenta ó outro.*

[Lois Diéguez. *A canción do vagamundo*. 1986] *A mamai Otilia desanda o camiño. A mantenta quere matinar noutras cousas sen que lles saian da cabeza.*

-Ciencias e tecnoloxía: [1 TXO]

[TN 10-1-98. Carlos Suárez] *o provocado polo tráfico, polo que é moi doado provocalas a mantenta cando hai problemas de sobreemisión de contaminantes.*

-Cultura e artes: 1 [TXO]

[VG 2-11-1997. Óscar Losada] *Inspírase moito na paisaxe para compoñer?. Non vou a mantenta á natureza a inspirarme.*

-Ciencias sociais: [1 TXO]

[GI 1-12-96. Anibal Malvar] *P. Ti es do segundo grupo e semella que moi a mantenta. R. Gústame coidar o estilo.*

-Outros: [1 TXO]

[TXO] [CG 3-12-00. Borobó] *na que introducirei para empezala os recentes datos atopados a mantenta do pai de Pablo Iglesias.*

11. a paso de boi [2]

-Ficción: 2

[Antón Riveiro Coello. *As rulas de Bakunin*. 2001] *O vello Estevo apagou a cachimba cun guízo extinto, ergueuse a*

paso de boi, co seu coidado minucioso, e chamou o seu neto.

[Carlos Casares. *Deus sentado nun sillón azul*. 1996] *e se demoraban baixo a calor tormentosa do día, subindo a paso de boi a longa costa do Milladoiro.*

12. a unlla de cabalo [2]

-Ficción: 2

[María Gándara. *Magog*. 1997] *Xoves pola tarde unha ambaixada da Irmandade sae para Compostela a unlla de cabalo.*

[Daniel Cortezón. *Pedro Madruga*. 1981] *Camuflándose para non ser recoñecido e poder fuxir a unlla de cabalo.*

13. aberto de xenio [1]

-Ficción: 1

[Antón Riveiro Coello. *As rulas de Bakunin*. 2001] *Hai que ser moi aberto de xenio para facer o que el fixo.*

14. a paso de can [2]

-Ficción: 2

[Afonso Eiré. *Eu tamén fun coas vacas*. 2000] *Aparecía a paso de can e, cando chegou ao Outeiriño, meteu uns ladridos.*

[Xosé Martínez Oca. *Náufragos en terra*. 1995] *Que aceptou sen lle dar máis voltas e eu volvíñ a paso de can para o garigolo.*

15. á pillota [1]

-Ficción: 1

[Xesús Valcárcel. *Matar o tempo*. 1995] *Estes últimos andaban á pillota polas mesas, como lle vían facer ós grandes, destes productos.*

16. ás apalpadas [14]

-Ficción: 14

[Xosé Neira Cruz. *As cousas claras*. 2001] *A monllo caeu ó chan, e tivemos que buscalo ás apalpadas*.

[Roberto Vidal Bolaño. *Dias sen gloria*. 1983] *en que un non pode abrilos, e ten que andar ás apalpadas para acertar do camiño de volta*.

17. (vir) con dixeime-dixeime [1]

-Ficción: 1

[Daniel Cortezón. *Alí Ben Mangato e mailo seu cabalo branco chamado Beliador : (teatro para nenos nun só entrecho)*. 1995] *Que ha ser garapalda soada, e non veñan despois con dixeime-dixeime*.

18. con pés de la [7]

-Ficción: 6

[Luís Rei Núñez. *Expediente Artieda*. 2000] *pero neste caso agradece que iso permita pasar con pés de la sobre espiñentos temas profesionais*.

[Xavier Queipo. *O paso do noroeste*. 1996] *O perigo era grande. Tería que andar con pés de la, contentar a uns e a outros*.

-Economía e política: 1 TXR

[TXR][CG 11-11-00. Redacción] *Currás, quen na súa intervención inicial pasou con pés de la sobre o financiamento do ensino privado*.

19. comungar con rodas de muíño [2]

-Ficción: 1

[Tomás Barros. *Tres pezas de teatro*. 1981] *¡Non, si nós comungamos con rodas de muíño! ¡Cóntame agora outro de ananitos...*

-Ciencias sociais: 1 TXO

[TXO] [CG 19-2-95. Xosé Antonio Silva] *Do mesmo xeito, non adoitamos comungar con rodas de muíño. Non ten nada que ver coa retranca*.

20. a por de [4]

-Ficción: 3

[Xesús Valcárcel. *Os ollos da sentinela*. 1997] *Que ata ese momento evitara porque se facía moi pesado a por de falar de si mesmo e dos tratos dos pinos...*

[Carlos Durán. *Galegos de Londres*. 1978] *e pisar aquela terra inglesa que se facía lendaria a por de dificultades*.

-Ciencias sociais: [1 TE]

[TE] [Xosé Neira Vilas. *Galegos no Golfo de México*. 1980] *Frank era un xigante negro que a por de ir ó Golfo deprendeu a falar coma nós*.

21. meter os cans na bouza [3]

-Ficción: 2

[Hixinio Puentes. *O bandido Casanova*. 2001] *Lista que foi a condenada para meter os cans na bouza e largar sen unha rabuñadura*.

[Xavier Lama. *O serodio remordemento do amor*. 1996] *Xa está a Divina metendo os cans na bouza. A esa moza sóbralle o que outras nunca albiscaron*.

-Economía e política: 1 TXO

[CG 14-11-00] *pillaría unha boa tallada que faría comprensible iso de mete-los cans na bouza*.

22. co adaxo de [1]

-Ficción: 1

[Darío Xohan Cabana. *Vidas senlleiras*. 1994] *O mozo empeñouse en acompañala á casa co adaxo de levarlle as sellas...*

23. de contado (que) [22]

-Ficción: 19

[Xesús Franco. *Matalote*. 2000] *Un devezo tan irreprimible de levalo para a casa de contado que non releou*.

[Úrsula Heinze. *O soño perdido de Elvira M*. 1982] *E Isabel ten que sorrir,*

Rosendo, porque nota de contado que ela é a causa dun pequeno accidente que tiveches.

-Economía e política: 2 [1 TE, 1 TXO]

[Xoán Taibo. *Os partidos políticos na Galiza*. 1977] *Unha carta colectiva aseguraba de contado que aquel prantexamento da historia de Galiza coma marcada por conflitos...*

-Ciencias sociais: 2 [2 TXO]

[CG 27-12-00. Carlos Mella] *Pero se son honesto, debo confesar de contado que fun un antifranquista virtual.*

[CG 17-2-95. Luís Blanco] *Deime de conta de contado que non era cuestión de existencias senón de hexemonías.*

24. falar os sete falares [1]

-Ciencias sociais: [1 TXO]

[TXO] [CG 14-11-00. Carlos Mella] *Cun arquitecto famoso, de cidades e urbanismos: falou os sete falares e cando, homildemente, din a miña opinión, púxose serio...*

25. por fas ou por nefás [1]

-Ficción: [Agustín Magán. *Os rebertes*. 1993] *Por fas ou por nefás, neste país todos andamos enguedellados nelas.*

26. andar ó leilán [1]

-Ficción: 1

[Agustín Magán. *Os rebertes*. 1993] *Tamén eu andei esta última tempada ó leilán, de cacho para testo.*

27. estar na allada [1]

-Ficción: 1

[Hixinio Puentes. *O bandido Casanova*. 2001] *O encargo non é cousa miña, aínda que na allada xa esteamos catro ou cinco.*

28. andar con panxoliñas [1]

-Ficción: 1

[Manuel Rivas. *O lapis do carpinteiro*. 1998] *Antes non andaban con panxoliñas.*

29. (a)baixar/cortar os fumes [5]

-Ficción: 4

[Xosé Vázquez Pintor. *A memoria do boi*. 2001] *Recaraño, xa atoparei quen vos baixe os fumes.*

[Carlos González Reigosa. *Narcos*. 2001] *en que quedase en España alguén disposto a cortarlle os fumes a aqueles homes.*

-Outros: 1 [1 TXO]

[TXO] [CG 11-12-00. Xavier Costa Clavell] *O intre tan agardado polos seus inimigos para baixarlle os fumes ó irlandés, que estaba no apoxeo da súa fama.*

30. estar (borracho) coma unha cuba [2]

-Ficción: 2

[Manuel Lourenzo. *Arqueofaxia*. 1995] *O que está é coma unha cuba. Mira como lle pega á augardente de herbas.*

[Carlos Reigosa. *Crime en Compostela*. 1984] *Non se enteirou do que lle contei porque estaba borracha como unha cuba.*

31. botar/sacar a lingua a pacer [10]

-Ficción: 8

[X. Neira Cruz. *As cousas claras*. 2001] *Botou a lingua a pacer no salón do peiteado.*

[María Gándara. *Magog*. 1997] *Non é novidade. Saca a lingua a pacer. Pois iso, que el sempre está con mouras...*

-Actualidade: 2 [2 TXO]

[TN 1-4-98. Bieito Iglesias] *acto de contrición da cúpula do PSOE galaico, tras botar a lingua a pacer deslexitimando a victoria electoral do PP.*

[TN 1-9-97. Bieito Iglesias] *se non hai noticias invéntanse ou búscase un tipo que bote a lingua a pacer.*

32. a conta da vella [2]

-Ficción: 1

[Xavier Queipo. *Papaventos*. 2001] *Entregouse febrilmente a aquela versión renovada da conta da vella ou do conto da leiteira, acumulando implicacións pouco fundamentadas.*

-Ciencias sociais: 1 [1TXO]

[CG 30-12-00. Agustín Sixto Seco] *Non o dubiden porque a conta da vella non falla.*

33. botar lume polos ollos [7]

-Ficción: 7

[Luis Iglesias de Souza. *A alaudas do mencer*. 1989] *Dona Pepiña botaba lume polos ollos, agora, diante aquelas palabras do seu home.*

34. mallar/mazar coma no centeo verde [2]

-Ficción: 2

[Isidro Novo. *Cabalos do demo*. 1998] *E mallaba nos compañeiros de escola coma no centeo verde cando vía que tiña avantaxe para facelo.*

35. a rebolos [4]

-Ficción: 4

[Beatriz Dacosta. *Cascas de noz*. 2000] *Fomos a rebolos polo chan impregnados de negróns e pólvora de feridas alleas.*

36. a fío [chorar, suar, pingar, falar, correr, esvarar] [15]

-Ficción: 15

[Antón Riveiro Coello. *Homónima*. 2001] *Daniel Paradela choraba a fío e os seus lamentos espallábanse na noite coma unha maldición.*

[Pepe Carballude. *¡Maldito DNI!* 1998] *A poucos metros de alí don Olimpio Montes suaba a fío.*

37. calar coma un peto [5]

-Ficción: 5

[Xurxo Borrazás. *Na maleta*. 2000] *Pepe calou coma un peto. Ollou os papeis na mesa da oficina...*

38. cantar as corenta [6]

-Ficción: 5

[Suso de Toro. *Calzados Lola*. 1997] *Íalle cantar as corenta, non se podía andar con caralladas cando eu estaba traballando.*

-Economía e política: [1 TXO]

[TXO] [CG 27-5-99. Xavier Navaza] *e, de paso, cantarlle as corenta a Arias Salgado.*

39. poñer/estar con cara de pao [4]

-Ficción: 3

[Xabier López. *O caderno*. 2001] *Marien púxolle cara de pao. Non estaba fermosa. Ten un pouso...*

-Economía e política: 1 [1 TXO]

[TXO] [CG 18-12-00. J. M. Giráldez] *incluílo entre os mártires de América, pero alí estaba con cara de pao (sáelle como a Buster Keaton, sen maior dificultade)...*

40. andar á miñoca [3]

-Ficción: 3

[Xosé Manuel Martínez Oca. *Beiramar*. 1983] *a ese paso as alegrías íbanche costar o teres que andar á miñoca. ¿E que máis ten?*

41. coma se cantase un carro [1]

-Ficción: 1

[Hixinio Puentes. *O bandido Casanova*. 2001] *Mais o Secundino fíxolle tanto*

caso ó alcalde coma se cantara un carro...

42. como un lóstrego [9]

-Ficción: 8

[Lois Diéguez. *A canción do vagamundo*. 1986] *A Chuchona métese como un lóstrego no cuarto do lado...*

-Ciencias sociais: 1 [2 TXO]

[TN 1-5-97. Xosé Ramón F. Reboiras] *mostran a profundidade do tema clásico que, desde Sófocles, atravesa como un lóstrego o mapa da situación.*

43. o demo e a nai [1]

-Ficción: 1

[Emilio Valadé. *Pleno ordinario*. 1993] *Expropiacións, as diferentes fases de execución e o demo e nai.*

44. nó gordiano [3]

-Ficción: 1

[Francisco Xosé Fernández Naval. *O bosque das antas*. 1988] *Esa pedra é a representación do nó gordiano e xa sabe vostede que quen o desfaga...*

-Economía e política: 2 [2 TXO]

[TXO] [GI 1-6-96. Luís Álvarez Pousa] *a economía en si mesma non teña que ser o nó gordiano.*

45. custar ferro e fariña [2]

-Ficción: 2

[María Xosé Queizán. *A semellanza*. 1992] *Pero non, esta fendecha non era coma todas. Costáralle ferro e fariña.*

46. a ferro e fouce [2]

-Cultura e artes: 1 [1 TXO]

[TN 1-9-97. Miguel Anxo Murado] *Esta tese agora rexeitada a ferro e fouce polos xornalistas, entra por primeira vez con forza nun colectivo...*

-Actualidade: 1 [1 TXO]

[TN 1-5-98. Miguel Anxo Murado] *Mais paralelismos. So que nesta ocasión intencionado, buscando, recalcado a ferro e fouce: a visita de Afonso XIII ás Hurdes...*

47. custar algo ferro e fouce [1]

-Ficción: 1

[Victor Fernández Freixanes. *O triángulo inscrito na circunferencia*. 1982] *Logo de douscentos anos de peregrinaxe (pois non custou ferro e fouce dar con el)...*

48. custar un ollo da cara [5]

-Ficción: 4

[Luís Rei Núñez. *Expediente Artieda*. 2000] *É unha xoia e seguro que costa un ollo da cara, di mamá...*

-Ciencias sociais: 1 [1 TE]

[TE] [Marcial Gondar. *Crítica da razón galega*. 1993] *Eses cristales torcidos (convexos) das ventanas... Disque costan un ollo da cara.*

49. chover a cimbraceos [1]

-Ficción: 1

[Xabier López. *O caderno*. 2001] *Era unha tarde de inverno e chovía a cimbraceos.*

50. dar a roncha [1]

-Ficción: 1

[Manuel Lourenzo. *Arqueofaxia*. 1995] *Veña, Simón, non nos deas máis a roncha cos teus relatos de mal gusto.*

51. dar as boqueadas [4]

-Ficción: 3

[Xosé Manuel Martínez Oca. *Noite de luar*. 1982] *E ós pés de un dos guardias o Mundo daba as boqueadas contra a terra, as tripas encerelladas entre os dedos...*

-Ciencias Sociais: 1 [1 TE]

[Xosé Neira Vilas. *Galegos no Golfo de México*. 1980] *Andivo caneando terras e armando pelexa para logo dar as boqueadas no sosego dunha cama.*

52. dar coa porta nos fuciños [3]

-Ficción: 3

[Úrsula Heinze. *O soño perdido de Elvira M.* 1982] *Gracias que ti estás alí para lle dar coa porta nos fuciños a máis de catro.*

53. darlle ó beo [1]

Ficción: 1

[Xosé Manuel Martínez Oca. *No fondo do espello*. 1978] *Despoixas daquela primeira desfeita de Vigo seguira dándolle ó beo, naturalmente.*

54. darlle á mollada [1]

-Economía e política: 1 [TXO]

[TXO] [TN 1-6-97. Anibal Malvar] *que os xornalistas son moi preas e acaban dándolle á mollada, á lingua.*

55. de moito pendello [2]

-Ficción: 2

[Emilio Valadé. *Pleno ordinario*. 1993] *E claro, o Presidente, que é un presidente de moito pendello, matinou algo que deixaría abraiados ós senadores.*

56. de vagariño [70]

-Ficción: 42

[Camilo Gonsar. *Arredor do non*. 1995] *En efecto, imaxineinos avanzando de vagariño polos camiños e corgas nocturnos que os levaban á súa casa.*

-Ciencias sociais: 13 [12 TXO, 1 TE]

[CG 17-11-00. Marcos Valcárcel] *Houbo que conquistar as liberdades de vagariño. Con tropezóns, erros tácticos e moita inexperiencia xuvenil.*

-Ciencias e tecnoloxía: 2 [1 TXR, 1 TXO]

[CG 7-11-00. Redacción] *Virá aire frío procedente do mar e reinará un tempo desaprachable. De vagariño, irase esvaecendo ata que mañá...*

-Economía e política: 4 [4 TXO]

[CG 6-12-00. Axencia] *Respecto da reforma da Comisión, avánzase de vagariño cara á idea dunha conxelación diferida do número de comisarios.*

-Cultura e artes: 4 [4 TXO],

[CG 12-5-99. José Miguel Giráldez] *ese estraño formalismo parlamentario. Boto de menos o auténtico debate: substituíuse de vagariño polo galiñeiro berrón, insulso, descafeinado e provocata.*

-Deportes: 4 [2 TXR, 2 TXO,

TXO] [CG 19-2-00. Emilio Navaza] *É unha rapaza que empeza a temporada moi de vagariño e que a remata cunha grande evolución...*

-Actualidade: [1 TXR]

[TXR] [CG 9-12-00] *Avanza de vagariño na súa construción e xa ten tres módulos.*

57. deixarse de lerias [12]

-Ficción: 12

[Leticia Costas. *Unha estrela no vento*. 2000] *Pero que teima co meu nome. Se se deixaran de lerias e viñeran onda min en lugar de repetilo.*

58. entre a espada e a parede [2]

-Ficción: 1

[Carlos Reigosa. *Crime en Compostela*. 1984] *Outra vez Terencio, collido entre a espada e a parede, avaliou os riscos.*

-Ciencias e tecnoloxía: 1 [1 TXR]

[TXR] [GI 1-7-02. Redacción] *Unha denuncia dun particular, sumada á acción popular, puxo entre a espada e a parede a Celulosas de Pontevedra.*

59. quedar moito rabo por esfolar [1]

-Ficción: 1

[Marilar Aleixandre. *A compañía clandestina da contrapublicidade*. 1998] *Pero a nós nos queda moito rabo por esfolar. ¡Abride os ollos!*

60. a velas vir [10]

-Ficción: 5

[Antón Riveiro Coello. *Homónima*. 2001] *Para desenguedellar a confusión que o deixaba de novo a velas vir.*

-Economía e política: 2 [2 TXO]

[TXO] [CG1-11-00. E. P.] *o que fai que este grupo se encontre a velas vir e sen sabe-lo que se vai debater.*

-Cultura e artes: 1 [1 TXO]

[TXO] [CG5-12-00. José Miguel Giráldez] *Os sucedáneos non funcionaron. Vin Supervivientes a velas vir, nunca mellor dito, pero confésome que acabei perdéndome...*

-Actualidade: 2 [2 TXO]

[TN 1-1-98. Bieito Iglesias] *que recibiu trinta cupóns pola voda e teme quedar a velas vir.*

61. cun pé na cova [3]

-Ficción: 2

[Manuel Riveiro Loureiro. *O pau*. 1982] *E atopándome xa coma aquel que di cun pé na cova...*

-Ciencias e tecnoloxía: 1 [TXO]

[TXO] [TN 1-4-97. Xavier López] *Contan casos case milagrosos, de pacientes cun pé na cova que recuperan defensas e peso.*

62. andar levado do demo [3]

-Ficción: 2

[Lois Diéguez. *A canción do vagamundo*. 1986] *Desque morreu a Engracia anda todo levado do demo.*

-Ciencias sociais: 1 [1 TXR]

[TXR] [GI 1-2-96. Redacción] *¿Bótome eu fóra da meada? ¡Estou tan ben! Ando levado do demo. Non tanto pola escaseza de lectores.*

63. andar/estar nos biosbardos [4]

-Ficción: 4

[Suso de Toro. *Calzados Lola*. 1997] *Migueliño, guapo ¿andas nos biosbardos? O rapaz recupera inmediatamente a atención.*

64. quedar tocado do nabo [1]

-Actualidade: 1 [1 TXO]

[TXO] [TN1-5-97. Bieito Iglesias] *En resumo, quedou tocado de nabo (que non do Tomatito).*

ANEXO II

Relación de unidades consultadas (rexistradas ou non no CORGA)

1. <i>a boca de xerro</i>	8. <i>a fume de carozo</i>
2. <i>a canchapernas</i>	9. <i>a lume de biqueira</i>
3. <i>a cachón</i>	10. <i>a mantenta</i>
4. <i>a cadabullo</i>	11. <i>a paso de boi</i>
5. <i>a carreiriña dun can</i>	12. <i>a rebullón</i>
6. <i>a eito</i>	13. <i>a rolos</i>
7. <i>a esgalla</i>	14. <i>a sen óso</i>

15. *a unlla de cabalo*
16. *á vaicheboa*
17. *abaixarlle a un crista*
18. *aberto de xenio*
19. *abri-la porta e a arca*
20. *abundar máis cá lama*
21. *acabarse o pan da voda*
22. *afeitar sen navalla a alguén*
23. *agudo coma o pé dun muíño*
24. *aínda non lle viu alguén o cu á carriza*
25. *amasado en mala artesa*
26. *amiguíños si pero a vaquiña polo que vale*
27. *anda-la gaita pola aldea*
28. *anda-lo demo na arada*
29. *andar á cuxía*
30. *andar á lapa*
31. *andar a paso de can*
32. *andar á pedigalla*
33. *andar a pedir polas portas*
34. *andar á pillota*
35. *andar á que salta*
36. *andar ás apalpadas*
37. *andar ás lavercas*
38. *andar con contos*
39. *andar con díxome-díxomes*
40. *andar con mixiricadas*
41. *andar con pataqueiradas*
42. *andar con pés de ferro*
43. *andar con pés de la*
44. *andar con requieneternas*
45. *andar cun ollo no gato e outro no prato*
46. *andarlle co cu a alguén*
47. *apagarlle os aires a alguén*
48. *ascender de cocho para rancho*
49. *ata-los cans con longaínzas*
50. *atoparlle o pé coxo a alguén*
51. *atoparlle o teto á vaca*
52. *baixarlle a orella a alguén*
53. *baixa-los pantalóns*
54. *baixarlle os fume a alguén*
55. *bate-lo zoco*
56. *bater xusto*
57. *bebe-los aires por alguén*
58. *beberlle a alguén os sangumiños*
59. *bota-la alma ó lombo*
60. *bota-la alma pola boca*
61. *bota-la aña fóra*
62. *bota-la lingua a pacer*
63. *bota-la lingua ó sol*
64. *bota-las coma lousas*
65. *bota-las contas da vella*
66. *bota-lo peito á auga*
67. *botar auga no mar*
68. *botar a un coma os cans da misa*
69. *botar escuma pola boca*
70. *botar lume polos ollos*
71. *botarlle pan ó caldo*
72. *bourar/mallar en alguén coma no centeo verde*
73. *bruto coma un arado*
74. *buscarlle a corte ó boi vello*
75. *buscarlle os tres pés ó gato*
76. *caerlle a alguén a alma ós pés*
77. *caer a pao*
78. *caer ás baloucadas*
79. *caer ós rebolos*
80. *caer auga a fío*
81. *caer de cu coa risa*
82. *caerlle a casa a alguén derriba*
83. *calar coma un peto*
84. *callárselle o sangue a un*
85. *cando mexan as galiñas*
86. *cando vén unha veñen todas*
87. *cantarlle as corenta a un*
88. *cara de ferreiro*
89. *cara lavada*
90. *catarlle o lombo a alguén*
91. *ceibar/meter os cans na bouza*
92. *claro coma a auga*
93. *co adaxo de*
94. *colle-lo porco polo rabo*
95. *coller azos*
96. *coller pola tampa do cu a alguén*
97. *coller unha boa*

98. *coller unha enchenta*
99. *coller unha taranqueira*
100. *collerlle o tempero a alguén*
101. *coma a auga abaixo*
102. *coma embude á boca de xerro*
103. *coma quen oe chover*
104. *coma se cantase un carro*
105. *comer coma un crego*
106. *comer coma un frade*
107. *comer da ola grande*
108. *comer en mesa de frade*
109. *comer polo e arrotar galiña*
110. *comer sardiña e arrotar pescada*
111. *comerlle as papas a alguén*
112. *como ir á caza sen can*
113. *coma un lóstrego*
114. *comungar con rodas de muíño*
115. *confundi-lo cu coas témporas*
116. *conta-lo demo e nai*
117. *contarlle os pelos a un can*
118. *coñece-la manxadoira*
119. *corre-la engrada para o muíño de un*
120. *corta-lo bacallao*
121. *corta-lo nó gordiano*
122. *crebarlle un ollo ó demo*
123. *cruzárselle os cables a alguén*
124. *cuspir alto*
125. *custar ferro e fariña*
126. *custar ferro e fouce*
127. *chamarlle ós pés compañeiros*
128. *chegar e encher*
129. *chorar ás cuncas*
130. *chorar cun ollo e rir co outro*
131. *chove-lo mar chovido*
132. *chover a cachón chover a ceo aberto*
133. *chover a cimbraceos*
134. *chover coma quen a envorca cun xerro*
135. *da-la roncha*
136. *da-las boqueadas*
137. *dar cambón ó carro*
138. *dar co cu no ferrado*
139. *dar co fío do nobelo*
140. *dar co pai dos merlos*
141. *darlle coa porta no fociño a alguén*
142. *dar máis voltas ca un muíño*
143. *dar máis voltas ca un sarillo*
144. *darlle ó beo*
145. *dar que roer ó que non tiña dentes*
146. *dar que tecer*
147. *dar unha no cravo e outra na ferradura*
148. *dar unha xeira*
149. *darlle castaña a un*
150. *darlle á martabela*
151. *darlle á palleta*
152. *darse pote*
153. *de moito pendello*
154. *de moito vagantío*
155. *de tales terras tales nabos*
156. *de vagariño*
157. *de vello/a, gaiteiro/a*
158. *deixar andar o can na roca*
159. *deixar ara-lo gando*
160. *deixarse de lerias*
161. *deixarse de panxoliñas*
162. *dici-lo demo e nai*
163. *dicir coa lingua pequena*
164. *durmir á paparrandona*
165. *en dous pulos*
166. *en lei dereita*
167. *enche-lo papo*
168. *entre a espada e a parede*
169. *estar o rabo por esfolar*
170. *estar a bravo*
171. *estar a velas vir*
172. *estar coa casca no cu*
173. *estar coma un bazuncho*
174. *estar coma un fiuncho*
175. *estar cun pé na cova*
176. *estar entre o eixe e a roda*

